

**ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL
BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)**
**INTERNATIONAL HUMANITES AND SOCIAL
SCIENCE REVIEW (IHSSR)**

Volume: 8 Issue: 1 Year: 2024

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE SERMAYE YETERLİLİĞİNE GÖRE ÖZKAYNAK
KÂRLİLİĞİNİN GÖRÜNÜMÜ***

Fikret KARTAL

MAKALE BİLGİSİ

Makale Tarihiçesi:
Başvuru: 24.04.2024
Revizyon :28.05.2024
Kabul : 28.05.2024
Orcid Numarası :
0000-0002-2354-8621

Anahtar Kelimeler: Sermaye Yeterliliği,
Özkaynak Kârlılığı, Risk, Bankacılık
Sektörü

ÖZ

Taşınan risk ve kârlılık arasında denge kurulması ve bu dengenin yönetimi banka faaliyetlerinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Risk ve kârlılık arasındaki etkileşimin analizinde, riski temsilen sermaye yeterliliği rasyosu ve kârlılığı temsilen özkaynak kârlılığını kullanan bu çalışmada, Türk bankacılık sektöründe 2014-2023 döneminde sermaye yeterliliği ve özkaynak kârlılığında ulaşılan sonuçlar değerlendirilmekte; taşıdıkları riske göre banka gruplarının ulaştıkları kârlılık düzeyi analiz edilmektedir. Özkaynak kârlılığı bağlamında, 2018 yılına kadar genelde pozitif reel özkaynak kârlılığına sahip olan bankalar sonraki dönemde yüksek oranlı negatif reel kârlılıklar edinmiştir. Sermaye yeterliliği ve özkaynak kârlılığı arasında ters yönlü ilişki bulunduğu varsayımından hareket eden çalışmada kullanılan metodolojiye göre, sermaye yeterliliğinde %0,1'lik değişime yol açan risk ağırlıklı varlıklardaki değişim, özkaynak kârlılığında aynı düzeyde ve ters yönde değişime yol açmaktadır. Mevduat bankalarının bir bütün olarak ulaştığı sonuçlara kıyasla, yabancı bankaların 3,2, yerli özel bankaların 3,1, katılım bankalarının 1,7 puan daha yüksek ortalama özkaynak kârlılığına ulaşırken, kamu bankalarının ise 5,1 puan daha düşük kârlılık elde ettikleri belirlenmiştir.

**THE OUTLOOK OF RETURN ON EQUITY BASED ON CAPITAL ADEQUACY IN THE
TURKISH BANKING SECTOR**

ARTICLE INFO

Article History:
Received: 24.04.2024
Revised : 28.05.2024
Accepted : 28.05.2024
Orcid Number:
0000-0002-2354-8621

Keywords : Capital Adequacy,
Return on Equity, Risk, Banking
Sector

ABSTRACT

The establishment of balance between risk and profitability and the management of this balance constitute the core of banking activities. In representing the relationship between risk and profitability, this study utilizes the capital adequacy ratio to represent risk and return on equity to represent profitability. It evaluates the results achieved in capital adequacy and profitability in the Turkish banking sector in the period of 2014-2023 and analyzes the profitability levels achieved by banking groups based on the risks they carry. In the context of equity profitability, banks generally had positive real equity profitability until 2018, but subsequently acquired high-rate negative real profitability in the following period. Based on the assumption of an inverse relationship between capital adequacy and equity profitability, the methodology used in the study suggests that a 1% change in capital adequacy resulting from a change in risk-weighted assets leads to a corresponding change in return on equity at the same level but in the opposite

* Research Article/ Araştırma Makalesi

Cite As/ Alıntı: Kartal F. (2024), " Türk Bankacılık Sektöründe Sermaye Yeterliliğine Göre Özkaynak Karlılığının Görünümü ", Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi , 8 (1), 4-16.

direction. Compared to the results achieved by deposit banks as a whole, it has been determined that foreign banks achieve an average equity profitability 3,2 points higher, private domestic banks 3,1 points higher, and participation banks 1,7 points higher, while public banks obtain profitability 5,1 points lower.

1. Giriş

Gerçekleştirdikleri faaliyetlerin doğası gereği taşıdıkları farklı türden riskleri yönetmekle sorumlu olan ve beklenen/hedeflenen faaliyet sonucuna ulaşmayı amaçlayan bankalar için risk-kazanç dengesi kritik önemdedir. Döviz kuru ve faiz oranı gibi bileşenleri kapsayan piyasa riskine, varlıkların tahsil ve nakde dönüşümünü içeren kredi riskine ve yürütülen faaliyetlerden kaynaklı operasyonel riske yüksek düzeyde maruz kalan bankalar için risk ve kazanç arasındaki dengenin kurulmasında makro, mikro, sektörel ve bankaya özgü koşullar belirleyici olmaktadır.

Özellikle piyasa ve kredi riskine doğrudan tesir eden makroekonomik gelişmeler karşında bankalar zaman zaman riski, bazı dönemlerde ise kazancı öncelemektedir. Belirli bir dönemde yüksek kar elde edilmesi amacıyla gelecekte kayıplara yol açabilecek aşırı risklerin alınması veya geleceğe daha sağlam bir zeminde hazırlanmak amacıyla ihtiyatlı şekilde hareket edilebilmesi yönünde farklı banka stratejileri şekillendirilmektedir. İstikrarın ve büyümenin baskın olduğu ekonomik koşullarda bankalar yüksek risk iştahı ile piyasa payını artırmayı ve daha yüksek kâr elde etmeyi ön planda tutarken, belirsizliklerin, risklerin ve dalgalanmaların artışı, krizlerin yaşandığı dönemlerde ise riskten kaçınma ve likit kalma tercihini öne çıkarabilmektedir. Olağan ve istikrarlı dönemlerde bankaların aşırı büyüme hedeflerini ve kabul edilebilir çerçeveyi zorlayan risk alma isteklerini dizginlemek amacıyla düzenleyici otoriteler sermaye yeterliliği ve likidite rasyoları ile çeşitli tamponlar üzerinden sınırlamalar getirmektedir. Bu sınırlamaların asıl gayesi, gelecekte yaşanabilecek risklere ve kayıplara karşı hazırlıklı olunması ve faaliyet sonuçlarının istikrarlı bir çizgide ilerlemesinin sağlanmasıdır.

Bankaların taşınan risk ile kârlılık arasında kurdukları ilişkinin izlenmesinde farklı göstergeler kullanılmaktadır. Net faiz marjı, dönem kârı, aktif ve sermaye kârlılığı gibi temel göstergeler faaliyet sonucunu yansıtan kârlılığın yorumlanmasında belirleyici olurken, riskin ölçümünde ise sermaye yeterliliği, risk ağırlıklı varlıklar, kredilerin aktifteki payı, takipteki krediler, menkul kıymetlere ait değerlendirme farkları, yabancı para pozisyonu, likidite rasyoları gibi farklı göstergeler kullanılmaktadır. Sadece bir yıla ait sonuçlar üzerinden yorum yapılması önemli eksiklikler içerdiğinden, faaliyet sonuçlarını yansıtan kârlılık ve risk göstergeleri belirli bir yıl/dönem için değil, daha uzun bir dönem için analiz edilmektedir.

Bu çalışmada; risk ve kârlılık arasındaki ilişkinin kurulmasında riski temsilen sermaye yeterliliği rasyosu (SYR) ve kârlılığı temsilen özkaynak kârlılığı (ÖK) kullanılmıştır. Bulundurulmuş özkaynaklar ile taşınan risk arasındaki ilişkiyi gösteren SYR bankaların büyüme ve risk alma potansiyeline sınır koyan önemli bir değerdir. ÖK ise bankaların sermayeleri ve ulaştıkları dönem kârı arasındaki ilişkiyi yansıtmakta, bir birimlik sermaye karşılığında ne kadarlık bir kazanç elde edildiğini göstermektedir.

Yüksek SYR, krizlere ve kayıplara karşı dayanıklılığı, aynı zamanda daha az risk taşınması nedeniyle kârlılıktan fedakârlığı gösterebilirken, düşük SYR ise taşınan yüksek riske ve muhtemel kayıplara karşı zayıflığı, aynı zamanda büyüme ve kârlılık anlamında daha yüksek potansiyele işaret edebilmektedir. Ancak daha fazla risk alınması yoluyla oluşan daha düşük SYR'nin zaman zaman daha düşük kârlılık üretebilmesi de mümkündür. Özellikle yüksek kredi riskinin yüksek sorunlu kredilere yol açması hâlinde ayrılan karşılıklar kârlılığı aşındırırken, yüksek faiz oranı ve döviz kuru riskleri sebebiyle menkul kıymetler portföyünde kayıpların veya sermaye piyasası ile kambiyo işlemleri üzerinden ticari zararın oluşması da söz konusu olabilmektedir.

Kriz dönemlerinde yüksek SYR tercih edilirken, olağan dönemlerde SYR'nin düşük veya yüksek olması, yasal asgari sınırları aşındırmadıkça, tek başına pozitif veya negatif net bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü konjonktürü okumaya ve geleceğe dönük öngörülere bağlı olarak bankalar farklı büyüme ve risk alma stratejileri izleyebilmektedir. Belirli bir dönem için, bir banka stratejisine uygun olarak az risk almaya (yüksek SYR ve düşük ÖK), diğer bir banka ise daha fazla risk taşımaya (düşük SYR ve yüksek ÖK) yönelebilmektedir. Ancak orta-uzun vadede hissedarların beklentilerine uygun ve sektör ortalamasını aşan kârlılığa ulaşmak her bankanın amacıdır. Düşük kârlılığı göze alarak riskten

kaçınmak ve sürekli olarak yüksek SYR elde etmek sadece krizlerin veya belirsizliğin egemen olduğu dönemler için geçerlidir. Son derece sade ve düz bir okuma yapılırsa, eğer bir banka daha fazla risk alıyorsa, daha yüksek kârlılığa ulaşmayı amaçlamaktadır; aksi hâlde risk almanın bir anlamı kalmamaktadır.

Bu çalışmada; mevduat bankaları (yerli özel, yabancı ve kamu banka grupları) ve katılım bankalarının 2014-2023 döneminde sermaye yeterliliği ve özkaynak kârlılığında ulaştığı sonuçlar değerlendirilmekte ve SYR üzerinden ölçülen banka gruplarının taşıdıkları riskler ile özkaynak kârlılığı üzerinden ölçülen faaliyet sonucu arasındaki ilişki sunulmaktadır. Taşıdıkları riske göre banka gruplarının ulaştıkları kârlılık düzeyleri, konsolide mevduat bankası verileri referans alınarak mukayese edilmektedir. SYR ve kârlılık arasındaki ilişkiye yönelik farklı yönde bulgulara ulaşan araştırmalar bulunmakla birlikte, bu çalışmada iki değişken arasında negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğu varsayılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlerdeki dalgalanmaların boyutunu ölçmek amacıyla değişim katsayıları, ayrıca SYR ve ÖK arasındaki ilişkinin yönü ve gücünü göstermek için korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. On yılı kapsayan bir dönem çalışmaya dâhil edilerek farklı konjonktür ve dalgalanmaların dikkate alınması sağlanmıştır.

2. Literatür Taraması

Bankalarda risk, sermaye yeterliliği ve kârlılık üzerine yapılmış çok sayıda akademik çalışmada genellikle belirtilen değişkenlerin etkilediği ve etkilendiği makro, mikro, sektörel ve kuruma özgü faktörler incelenmiştir.

Sermaye yeterliliğinin yüksek olması daha fazla özkaynak bulundurulması veya daha az risk alınarak kârlılıktan feragat edilmesi gibi anlamlar taşımakla birlikte, Avrupa Merkez Bankası (ECB); zayıf sermaye tabanı ve düşük sermaye yeterliliğinin görünenden daha maliyetli olduğunu, çünkü bu durumun yatırımcılar ve müşteriler nezdinde bankanın yükümlülüklerini zamanında tam olarak yerine getirememesi (default) riskini artırdığını ve yüksek risk primi talep edilmesine sebebiyet vererek kârlılığı negatif etkilediğini, ayrıca sermaye aracı ihraçlarında da talebe ve maliyete olumsuz yönde tesir ettiğini ifade etmektedir (ECB, 2018: 22). ECB, yüksek kârlılığın, dönem kârının ilave edildiği özkaynakları artırdığını ve sermaye piyasalarında yatırımcı ilgisini yükselttiğini vurgulamaktadır (2016: 69).

Avrupa Birliği bankalarını 2007-2019 dönemi için analiz eden çalışmada (Ercegovac, Klinac ve Zdrilić, 2020: 98-99); maliyet/gelir rasyosu (cost to income ratio), takipteki krediler rasyosu ve SYR'nin aktif ve sermaye kârlılığı üzerinde yüksek düzeyde etkili olduğu ifade edilmiştir. 21 Avrupa ülkesindeki 521 adet bankanın 2007-2017 dönemi verilerini analiz eden ve takipteki krediler ile sermaye ve kârlılık arasındaki ilişkiyi araştıran diğer bir çalışmada (Thornton ve Di Tommaso, 2021); takipteki kredilerin sermaye ve kârlılık üzerindeki etkisinin kredi arzı kanalı yoluyla gerçekleştiği açıklanmıştır. Bankaların yeterli sermayeye sahip olsa da ilave tamponlar ve yeni sermaye çekmek için kârlılığa ihtiyaç duyduklarını belirten çalışmada (Elekdağ, Malik ve Mitra, 2020: 1, 15); GSYH büyümesi ve takipteki krediler rasyosunun Avrupa Birliği bankaları için kârlılık üzerinde belirleyici olduğu belirtilmiştir.

Yüksek sermaye ve likidite standartlarının daha düşük kârlılık gibi bir maliyete yol açarken, finansal sistemde istikrar ve sürdürülebilirliği sağladığını ifade eden çalışmada (Lileikienė, Obi ve Valackienė, 2021: 42-43); ABD bankalarında 2008 krizini takiben düzenli şekilde artan SYR'nin yakın dönemde %12'nin üzerine çıktığı, aynı dönemde Avrupa bankalarında da rasyonun %16'yı aştığı ve bankaların daha sağlam ve dirençli olduğu, ancak bunun bedelinin kârlılık tarafında ödendiği, Avrupa bankalarında sermaye kârlılığının ABD bankalarının yarısı olduğu belirtilmiştir.

ABD bankaları için 1970'lerden başlayarak 2008 küresel krizine uzanan dönemi analiz eden çalışmada (Osborne, Fuertes ve Milne, 2012: 48-49); sermaye rasyosu ile kârlılık arasındaki ilişkinin genelde negatif olduğu, kriz dönemlerinde değişen koşullarda bu durumun daha az negatife ya da pozitifte dönüştüğü, kriz ortamlarında kârlılığı artırmak için sermaye rasyosunun yükseltilmesinin katkı sunabildiği açıklanmıştır.

Türk bankacılık sektöründe kârlılık ve sermaye yeterliliği arasındaki ilişkiye odaklanan ve 2020 sonrasında yayımlanmış bazı çalışmalarda ulaşılan bulgular bu alandaki değerlendirmeler açısından önem taşımaktadır.

14 seçilmiş bankanın 2002-2020 dönemi verilerini kullanan çalışmada (Akkaynak, 2022: 66-67); büyüklük, aktif kârlılığı ve faiz riski ile SYR arasında pozitif, likidite, büyüme imkânı ve özkaynak kârlılığı ile SYR arasında negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir. 2021 yılı itibarıyla aktif büyüklüğünde ilk on arasında yer alan bankaların 2011-2021 dönemi verilerini analiz eden diğer bir çalışmada (Medetoğlu, 2023: 180); SYR ve özkaynak kârlılığı arasında anlamlı ve pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Mevduat bankalarını 2007-2020 dönemi için analiz eden çalışmada (Kaya, Babuşcu ve Hazar, 2022: 57); SYR'nin kârlılık üzerinde anlamlı ve pozitif etkisinin bulunduğu, güçlü özkaynakların kârlılığa katkı sunduğu belirtilmiştir.

Borsa İstanbul'da işlem gören 9 adet mevduat bankasının 2009-2021 dönemi verilerini kullanan çalışmada (Küleççi ve Ayrancı, 2023: 20); ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalardan kaynaklanmış olabilecek nedenlerden dolayı aktif kârlılığı ve SYR arasında anlamlı bir ilişki belirlenmediği, net faiz marjı ile SYR arasında ise anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğu ve bu nedenle kârlılık ve SYR arasındaki denge için faiz marjına dikkat edilmesi gereği vurgulanmıştır. Ticari bankaların 2005-2016 dönemi verilerini kullanan çalışmada (Kırcı Çevik ve Boran, 2020: 1748); SYR'nin aktif kârlılığını ve daha fazla oranda sermaye kârlılığını pozitif, net faiz marjını negatif yönde etkilediği ifade edilmiştir.

Kamu ve özel sermayeli mevduat bankalarının 2010-2020 dönemi verilerini inceleyen çalışmada (Ertuğrul Ayrancı, 2021: 299); SYR üzerinde aktif kârlılığı, likidite yeterlilik oranı ve mevduat düzeyinin pozitif, takipteki kredi rasyosunun negatif yönde etki yarattığı ifade edilmiştir. Sorunlu kredilerin kârlılık ve sermaye yeterliliğine etkisini analiz eden çalışmada (Kartal, 2023: 39-40); bankacılık sektörünün 30 Eylül 2022 tarihli finansal verileri üzerinden yapılan analizde, birinci aşama kredilerden (sorunsuz krediler) sorunlu kredilere aktarım halinde, sorunlu kredilerde yüzde 1'lik artışın sermaye yeterliliğinde 0,4 puanlık ve yeni kredi kullandırım kapasitesinde yüzde 3,1'lik azalmaya yol açtığı, bu sonucun bankaların temel finansal göstergelerini negatif yönde ve yüksek düzeyde etkilediği ifade edilmiştir.

Mevduat bankalarının 2002-2017 dönemi verilerini kullanan çalışmada (Çıtak ve Kandil Göker, 2020: 182); büyüdükçe bankaların ihtiyatlı hareket etmesi ve itibara önem vermesi nedeniyle banka büyüklüğü ve SYR arasında pozitif, aracılık işlevinin artmasının bir sonucu olarak ise "Mevduat/Toplam Aktif Oranı" ve "Kredi/Toplam Aktif Oranı" ile SYR arasında negatif ilişki tespit edildiği belirtilmiştir.

2000-2019 dönemine ait verileri kullanan diğer bir çalışmada (Arzova ve Şahin, 2023: 71-72); güven unsuru olan sermaye yeterliliğinin yüksek düzeyde olmasının kârlılığı olumsuz etkileyebileceği, kârlılık ve SYR arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürde genelde sermaye yeterliliği ve kârlılık arasındaki ilişki ve bu değişkenleri etkileyen faktörlere yoğunlaşmıştır. Bu çalışmada ise; bankaların üstlendiği riskin bir göstergesi olan SYR ve alınan risk karşılığında ulaşılan faaliyet sonucunun bir yansıması olan özkaynak kârlılığı arasındaki ilişki farklı bir pencereden ele alınmış, riskteki artışın (SYR düşüşü) karşılığında bankaların daha fazla kâr elde etmesi (özkaynak kârlılığı) gerektiği şeklindeki genel beklentiden hareketle, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka gruplarının SYR ve özkaynak kârlılığı arasında kurdukları denge mukayeseli bir açıdan 2014-2023 dönemi için incelenmiştir.

3. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmanın amacı; bankaların taşıdıkları risk ve ulaştıkları kârlılık arasındaki ilişkiyi seçilen göstergeler üzerinden sunmak ve taşıdıkları riske göre banka gruplarının ulaştıkları kârlılık düzeyini analiz etmektir. Bu kapsamda risk için sermaye yeterliliği rasyosu (SYR), kârlılık için özkaynak kârlılığı (ÖK) kullanılmıştır. Ayrıca banka gruplarının karşılaştırılmasında sermaye yeterliliğine konu bazı bileşenlere de çalışmada yer verilmiştir.

SYR ve ÖK arasında ilişki kurulması, risk ve getiri bağlamında faaliyet sonuçlarını yansıtan tüm değişkenlerin kapsandığı anlamına gelmemektedir. Ancak bu çalışmanın kapsamı ve amacı, ÖK ve SYR arasındaki ilişkinin gelişimini banka grupları arasında mukayeseli şekilde ortaya koymaktır. Tüm makro, sektörel ve bankaya özgü değişkenlerin nihai olarak başta kredi riski olmak üzere sermaye yeterliliğine konu risk bileşenlerine, dönem kârına, dönem kârından üretilen ÖK ve SYR'ye yansıdığı varsayılmıştır. Aşağıda bu değişkenlere ilişkin genel ve özet tanımlara yer verilmiştir.

Sermaye Yeterliliği Rasyosu (SYR): İlgili mevzuatta tanımlanan metodoloji ile hesaplanan sermayenin (yasal özkaynaklar) taşınan riske (risk ağırlıklı varlıklar) oranlanması suretiyle

hesaplanmaktadır. Bir bankanın sahip olduğu yasal özkaynaklar karşılığında taşıdığı risk tutarını veya tersten bir okumayla taşıdığı risk için bulundurduğu özkaynak tutarını ifade etmektedir. Yasal mevzuatta asgari SYR tanımlanarak, bankaların sahip oldukları sermayeye göre taşıyabilecekleri riske azami sınır konulmaktadır (Kartal, 2021: 427-428).

$$\text{Sermaye Yeterlilik Rasyosu} = \frac{\text{Yasal Özkaynaklar}}{\text{Kredi Riski + Piyasa Riski + Operasyonel Riske Esas Tutarlar}} \\ \text{Risk Ağırlıklı Varlıklar}$$

Bankacılık otoritesinin SYR'nin hesaplanma metodolojisini zaman içinde değiştirebilmesi söz konusu olabildiği için, incelenen dönemlerde bu rasyo için kullanılan metodolojide yapılabilecek değişikliklerin etkileri dikkate alınmalıdır. Örneğin, 2020 salgın krizini takiben, menkul kıymetlerin değerlendirilmesi, kredi riskine konu kalemlerin risk ağırlıkları, yabancı para varlıklara ait risk ağırlıklı tutarların hesaplanmasında kullanılan döviz kurları gibi konularda uluslararası nitelikteki standartlardan sapmalara dönük mevzuat ve metodoloji değişiklikleri yapılmıştır (Kartal, 2023: 30). Genelde kredi kanalını açık tutmak amacıyla sermaye yeterliliği rasyosunun daha yüksek görünmesine katkı sunan bu değişiklikler çalışmanın kapsamı ve hedefi bağlamında dikkate alınmamış, açıklanan resmî rasyolar kullanılmıştır. Bu tercihin ana nedeni; çalışmanın amacının banka gruplarının mukayesesine dayanması ve yapılan metodoloji değişikliklerinin tüm bankalara tatbik edilmesidir. Diğer yandan, metodoloji değişikliklerinin SYR'de yarattığı etkinin kamuya açık finansal veriler üzerinden ölçülememesi de bu tercihe destek sunmuştur.

Rasyonun hesaplanmasında kullanılan risk ağırlıklı varlıklar (RAV) üç bileşenden oluşmakla birlikte, kredi riskine esas tutar olarak da ifade edilen kredi riski toplam riskin %90'ını meydana getirmektedir (BDDK, Aylık Bülten, Sermaye Yeterliliği Tablosu).

Özkaynak Kârlılığı (ÖK): Bankaların performansının ölçülmesinde kullanılan yaygın göstergelerden biri olan ÖK (Return on Equity-ROE), ne kadarlık bir özkaynak ile hangi tutarda bir dönem kârına ulaşıldığını ölçmektedir. Bankalar arasındaki mukayesede de kullanılan ÖK, net dönem kârının ortalama özkaynaklara oranlanması suretiyle hesaplanmaktadır. Dönem kârının yıla yaygın bir sonucu yansıtması nedeniyle hesaplamada yıl sonu özkaynak tutarı değil, yıla yaygın ortalama özkaynak tutarı (12 ay sonuna veya çeyrek dönem sonlarına ait özkaynak tutarlarının ortalaması) kullanılmaktadır (Kartal, 2021: 382-383).

$$\text{Özkaynak Kârlılığı} = \frac{\text{Net Dönem Kârı}}{\text{Ortalama Özkaynaklar}}$$

Reel Özkaynak Kârlılığı: Enflasyondan arındırılmış kârlılığı ifade etmektedir. ÖK, yıla yaygın net dönem kârının, yıla yaygın ortalama özkaynaklara oranlanması suretiyle hesaplandığı için reel özkaynak kârlılığının hesaplanmasında bu çalışmada 12 aylık ortalama TÜFE oranı kullanılmıştır.

$$\text{Reel Özkaynak Kârlılığı} = \frac{1 + \text{Özkaynak Kârlılığı}}{1 + \text{Ort. TÜFE}} - 1$$

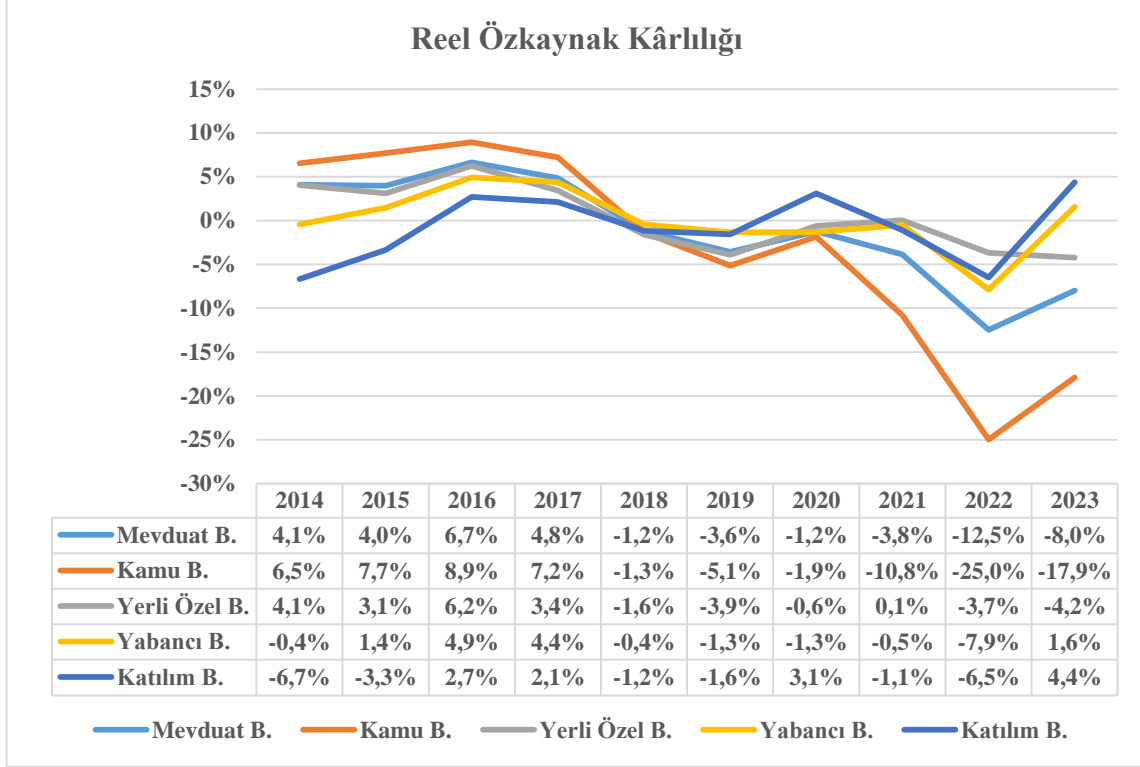
Bankalar genelde, ekonominin büyüdüğü ve istikrarın tesis edildiği dönemlerde daha fazla risk alarak bilanço ve müşteri tabanını genişletme, piyasa payını artırma ve yüksek özkaynak kârlılığı hedeflerine odaklanırken, kriz ve belirsizliğin hâkim olduğu ortamlarda ise riskten kaçınmayı ve likidite düzeyini artırmayı öncelemektedir.

Mevduat bankaları (yerli özel, yabancı ve kamu banka grupları) ve katılım bankalarının 2014-2023 dönemi verilerini kullanan bu çalışmada, SYR üzerinden izlenen riskteki değişim ile ÖK arasındaki ilişki banka grupları bazında karşılaştırılarak, hangi banka gruplarının daha fazla (daha az) risk alarak daha yüksek (daha düşük) kârlılığa ulaştığı belirtilen değişkenler kullanılarak gösterilmektedir.

4. Araştırmanın Bulguları

4.1. Reel Özkaynak Kârlılığı

Mevduat bankaları ve katılım bankalarının 2014-2023 döneminde ulaştığı reel özkaynak kârlılığı aşağıda sunulmaktadır.

Şekil 1. Banka Gruplarının Reel Özkaynak Karlılığı

Kaynak: BDDK verilerinden derlenmiştir (BDDK, Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim), <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis>).

* Reel Özkaynak Kârlılığı= $(1 + \text{Özkaynak Kârlılığı}) / (1 + 12 \text{ aylık ortalama TÜFE}) - 1$

** Özkaynak Kârlılığı = $\text{Net Dönem Kârı} / \text{Ortalama Özkaynaklar}$ (BDDK verilerinden alınmıştır.)

Özkaynak kârlılığı bağlamında 2018 yılı Türk bankaları açısından önemli bir kırılmaya işaret etmektedir. Yabancı bankaların 2014 yılı kârlılığı istisna olmak üzere, 2018 yılına kadar pozitif reel ÖK'ya sahip olan mevduat bankaları sonraki dönemde yüksek oranlı negatif rasyolar edinmiştir. Özellikle geleneksel olmayan ekonomi politikalarının uygulanması sonucu sebebiyet verilen yüksek enflasyon nedeniyle 2021'den itibaren reel ÖK daha da düşmüş ve negatif düzey keskin şekilde gerilemiştir. 2014-2020 döneminde %7,7-16,3 arasında olan 12 aylık ortalama TÜFE oranı 2021 yılında %19,6, 2022 yılında %73,3, 2023 yılında %53,9 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Kamu bankaları 2018 yılına kadar diğer gruplardan daha yüksek ve pozitif ÖK'ya ulaşırken, sonraki dönemde negatif ve diğer banka gruplarından oldukça düşük rasyolar edinmiştir. Bu trend 2021'den itibaren daha da bozulmuştur.

Yerli özel ve yabancı mevduat bankaları arasında ise reel ÖK bakımından yıllara göre değişen bir sıralama mevcuttur. 2014-2016 döneminde yerli özel, 2017-2019 döneminde yabancı, 2020-2022 döneminde yerli özel ve 2023 yılında yabancı bankalar diğer gruba göre daha yüksek rasyolara ulaşmıştır.

2014 ve 2015 yıllarında negatif ÖK edinen katılım bankaları, 2016 ve 2017 yıllarındaki pozitif kârlılıktan sonra diğer banka grupları gibi 2018'den itibaren negatif alana adım atmış, 2020 yılında diğer

banka gruplarının negatif rakamlarına karşın pozitif kârlılığa ulaşmış ve 2021-2022 yıllarındaki negatif görünümü takiben 2023 yılında yeniden pozitif kârlılık edinmiştir.

2023 yılında yabancı bankalar ve katılım bankaları pozitif, yerli özel ve kamu bankaları negatif ÖK elde etmiştir.

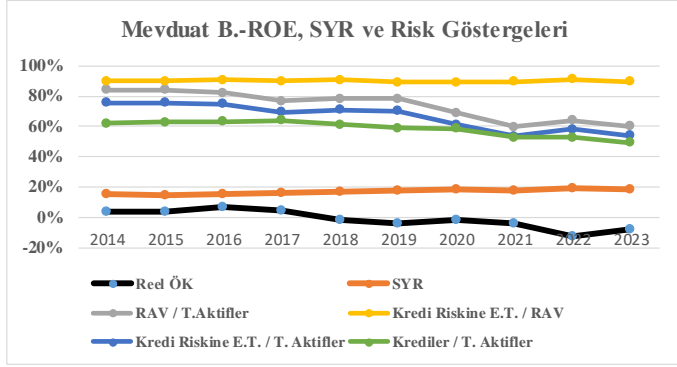
2014-2023 dönemine ait 10 yıl bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 2018 yılından itibaren sektördeki reel ÖK görünümünün bozulduğu ve bu durumun özellikle geleneksel ekonomi politikalarından sapmaların yaşanmaya başladığı 2021'den itibaren daha belirgin hale geldiği belirtilebilir.

4.2. Sermaye Yeterliliği ve Risk Göstergeleri

Çalışmada risk göstergesi olarak ele alınan SYR ve diğer bazı risk bileşenleri ile ÖK verileri banka grupları bazında aşağıda gösterilmektedir. SYR ve ÖK arasındaki ilişkinin gücü ve yönünü göstermek amacıyla korelasyon katsayıları (r) ve her bir değişkendeki oynaklık düzeyini göstermek için değişim (varyasyon) katsayıları (DK: serinin standart sapmasının aritmetik ortalamaya oranı) sunulmuştur.

Tablo 1. Banka Gruplarının Risk ve Kârlılık Göstergeleri

Mevduat B.						
Yıl	Reel ÖK	SYR	Kredi			
			RAV / T.Aktifler	Kredi Riskine E.T. / RAV	Riskine E.T. / T. Aktifler	Krediler / T. Aktifler
2014	4,1%	15,7%	84,2%	90,1%	75,9%	62,0%
2015	4,0%	15,0%	84,2%	89,9%	75,7%	62,9%
2016	6,7%	15,1%	82,4%	90,9%	75,0%	63,5%
2017	4,8%	16,4%	76,9%	90,1%	69,3%	64,0%
2018	-1,2%	16,9%	78,5%	90,7%	71,2%	61,4%
2019	-3,6%	18,0%	78,5%	89,4%	70,2%	59,1%
2020	-1,2%	18,3%	69,1%	89,1%	61,5%	58,5%
2021	-3,8%	18,1%	59,7%	89,6%	53,5%	52,7%
2022	-12,5%	19,2%	64,0%	91,3%	58,4%	52,8%
2023	-8,0%	18,6%	60,3%	89,6%	54,0%	49,4%
D.K.	-543%	8%	12%	1%	13%	8%
r	-0,91					

Yerli Özel B.						
Yıl	Reel ÖK	SYR	Kredi			
			RAV / T.Aktifler	Kredi Riskine E.T. / RAV	Riskine E.T. / T. Aktifler	Krediler / T. Aktifler
2014	4,1%	15,3%	88,5%	91,2%	80,7%	63,1%
2015	3,1%	14,6%	87,7%	91,1%	79,9%	63,4%
2016	6,2%	14,5%	86,8%	91,8%	79,6%	63,5%
2017	3,4%	16,1%	82,6%	90,8%	75,0%	63,1%
2018	-1,6%	16,9%	82,9%	91,0%	75,5%	59,0%
2019	-3,9%	18,5%	81,5%	90,0%	73,4%	55,6%
2020	-0,6%	19,3%	74,4%	88,9%	66,1%	56,1%
2021	0,1%	20,2%	61,0%	89,2%	54,4%	50,1%
2022	-3,7%	23,1%	65,1%	91,6%	59,7%	50,7%
2023	-4,2%	21,0%	61,3%	89,8%	55,0%	46,2%
D.K.	1239%	15%	13%	1%	14%	11%
r	-0,83					

Yabancı B.						
Yıl	Reel ÖK	SYR	Kredi			
			RAV / T.Aktifler	Kredi Riskine E.T. / RAV	Riskine E.T. / T. Aktifler	Krediler / T. Aktifler
2014	-0,4%	16,4%	85,4%	89,8%	76,6%	61,3%
2015	1,4%	15,7%	85,8%	89,9%	77,1%	61,6%
2016	4,9%	16,9%	81,7%	90,1%	73,6%	61,1%
2017	4,4%	18,5%	76,4%	89,4%	68,3%	62,3%
2018	-0,4%	19,0%	78,9%	89,6%	70,7%	58,3%
2019	-1,3%	19,5%	81,7%	88,5%	72,3%	56,5%
2020	-1,3%	19,1%	77,4%	87,7%	67,8%	58,0%
2021	-0,5%	18,9%	65,7%	87,6%	57,6%	51,9%
2022	-7,9%	19,7%	69,6%	89,4%	62,3%	53,1%
2023	1,6%	19,7%	65,6%	89,1%	58,4%	49,8%
D.K.	8303%	8%	9%	1%	10%	7%
r	-0,45					

Kamu B.						
Yıl	Reel ÖK	SYR	Kredi			
			RAV / T.Aktifler	Kredi Riskine E.T. / RAV	Riskine E.T. / T. Aktifler	Krediler / T. Aktifler
2014	6,5%	15,9%	76,4%	88,1%	67,3%	60,3%
2015	7,7%	14,9%	78,4%	88,4%	69,3%	63,3%
2016	8,9%	14,3%	77,8%	90,5%	70,4%	65,4%
2017	7,2%	15,2%	70,9%	89,8%	63,7%	66,2%
2018	-1,3%	15,3%	73,8%	91,2%	67,3%	65,9%
2019	-5,1%	16,3%	73,8%	89,3%	65,9%	64,0%
2020	-1,9%	17,0%	60,8%	90,1%	54,7%	60,6%
2021	-10,8%	15,6%	55,3%	91,4%	50,5%	55,3%
2022	-25,0%	15,7%	60,1%	92,2%	55,4%	54,2%
2023	-17,9%	15,9%	56,7%	89,7%	50,9%	51,6%
D.K.	-350%	5%	13%	1%	12%	8%
r	-0,40					

Katılım B.						
Yıl	Reel ÖK	SYR	Kredi			
			RAV / T.Aktifler	Kredi Riskine E.T. / RAV	Riskine E.T. / T. Aktifler	Krediler / T. Aktifler
2014	-6,7%	14,6%	73,3%	89,0%	65,2%	61,4%
2015	-3,3%	15,0%	74,4%	89,3%	66,5%	59,9%
2016	2,7%	16,2%	69,5%	90,7%	63,1%	57,1%
2017	2,1%	17,0%	63,8%	87,7%	55,9%	61,0%
2018	-1,2%	15,8%	66,2%	87,8%	58,1%	54,4%
2019	-1,6%	18,1%	59,1%	87,0%	51,4%	47,9%
2020	3,1%	17,8%	50,0%	84,3%	42,1%	50,9%
2021	-1,1%	18,8%	41,7%	86,3%	36,0%	46,8%
2022	-6,5%	20,5%	46,8%	86,2%	40,4%	48,7%
2023	4,4%	21,3%	43,1%	82,9%	35,8%	44,4%
D.K.	-462%	12%	20%	3%	22%	11%
r	0,27					

Kaynak: BDDK verilerinden derlenmiştir (BDDK, Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim), <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis>).

Konsolide mevduat bankaları verilerine göre, 2014-2023 döneminde reel özkaynak kârlılığı gerilerken SYR artmıştır. SYR'nin yükselmesi özkaynak artışı ve/veya daha az riskli varlıklar/pozisyonlar edinilmesi suretiyle gerçekleşebilmektedir. Her iki durumda da bankaların özkaynaklarına oranla daha az risk taşıdıkları belirtilebilir. Çalışmanın hedefi doğrultusunda, sermaye yeterliliğindeki artış daha az risk alınması olarak değerlendirilmiştir. 2014-2023 döneminin başlangıcında %15'ler düzeyinde olan SYR sonraki yıllarda kademeli olarak artmış ve %19 düzeyine kadar yükselmiştir. Bu yükseliş esnasında reel özkaynak kârlılığındaki düşüş ise, sadece bu iki parametre kullanıldığında, ilk bakışta olağan bir duruma işaret etmektedir: düşük risk ve düşük kârlılık. Ancak bu durum düşük ve hatta negatif reel ÖK düzeylerini açıklamakta yetersizdir.

Yukarıdaki tabloda sunulan verilere göre; SYR'yi aynı düzeyde muhafaza eden kamu bankaları ÖK'da keskin bir düşüşe tanıklık etmiştir. Diğer banka gruplarında ise, kamu bankaları kadar olmasa da reel ÖK'da düşüş meydana gelmiş, ancak SYR yükselmiştir. Başka bir ifadeyle, kamu bankalarının sermaye yeterliliği ile ifade edilen risk düzeyinin aynı kalmasına karşın, kârlılığı keskin şekilde negatif noktalara doğru gerilemiş; diğer gruplarda ise taşınan riskin azalmasına bağlı olarak sermaye yeterliliği artarken, kârlılık görece daha düşük düzeyde gerilemiştir. Dolayısıyla kamu bankaları aynı risk düzeyinde çok daha düşük (ve negatif) kârlılık elde ederken, diğer gruplar taşıdıkları riski azaltmış ve daha düşük (ve negatif) kârlılık elde etmiştir.

2021 yılında uygulamaya konulan geleneksel olmayan politikalar öncesinde, 2018 yılından itibaren bankalar negatif reel ÖK elde etmeye başlamıştır. Negatif reel ÖK faaliyetlerin amacına uygun olmamakla birlikte konjonktüre bağlı olarak gelişen bir sonuç olabilmekte, bu süreçten çıkışın hızlandırılması bankalar için önem taşımaktadır.

SYR'nin hesaplanmasında, paydada yer alan risk ağırlıklı varlıkların (RAV) %90'ına yakın bölümü kredi riskine esas tutardan kaynaklanmakta olup, bu durum tüm banka grupları için benzer düzeydedir. Kredi riskine esas tutarın toplam aktiflere oranı mevduat bankaları için dönemin başlangıcında (2014 yılı) %76 düzeyinde iken, 2017 yılından itibaren meydana gelen gerileme 2020'den sonra hızlanmış ve dönem sonunda (2023 yılı) %54'e düşmüştür. Bu rasyoda en yüksek gerileme yerli özel (26 puan) ve katılım bankalarında (30 puan), en düşük gerileme kamu bankalarında (16 puan) yaşanmıştır. Bu gerilemenin ana nedeni ise kredilerin toplam aktifler içindeki payında yaşanan düşüşten kaynaklanmıştır. 2014 yılında %62 olan bu rasyo kademeli olarak gerilemiş ve 2023 yılında %49 düzeyine düşmüştür. Krediler/Toplam Aktifler rasyosunda en yüksek gerileme, yerli özel bankalarda (%63'den %46'ya) ve katılım bankalarında (%61,4'den %44,4'e) gerçekleşmiş, kamu bankalarında en düşük gerileme (%60,3'den %51,6'ya) yaşanmıştır.

Korelasyon katsayılarına (r) göre; 2014-2023 döneminde bir bütün olarak mevduat bankalarında SYR ve ÖK arasında -0,91 düzeyinde yüksek ve negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. Ancak banka grupları bazında bu ilişkinin gücü değişebilmektedir. Yerli özel bankalarda korelasyon katsayısı -0,83 ile negatif ve yüksek düzeyde iken, yabancı bankalarda -0,45, kamu bankalarında -0,40 ile orta düzeyde ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Katılım bankalarında ise 0,27'lik katsayı ile düşük ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Değişim katsayıları analiz edildiğinde, özkaynak kârlılığında yabancı bankaların çok daha yüksek katsayıya sahip olduğu, dolayısıyla kârlılıktaki değişkenlikte (yıllar arasındaki değişim ve dalgalanma) yabancı bankaların öne çıktığı, kamu ve katılım bankalarının ise kârlılıkta daha az değişkenlik (daha istikrarlı), dolayısıyla daha düşük katsayılar edindiği belirtilebilir. SYR'de ise, ilgili dönemde %15 dolayında istikrarlı rasyoya sahip olan kamu bankalarında değişim katsayısı oldukça düşük kalırken, yerli özel bankalar en yüksek katsayıyı edinmiştir.

4.3. Risk Üzerinden Kârlılık Ölçümü

Banka gruplarının kârlılık-risk ilişkisini 2014-2023 dönemi için değerlendirmek ve mukayese etmek amacıyla, SYR ve ÖK hesaplama metodolojisine paralel olarak aşağıdaki akış üzerinden SYR'de %0,1'lik (0,001 puan) değişimin nominal ÖK'da yarattığı etki bulunmuştur. Yukarıda bir bütün olarak mevduat bankalarında SYR ve ÖK arasında yüksek ve negatif yönlü (-0,91) bir ilişkinin varlığına işaret edilmiştir. Literatürde farklı sonuçlara ulaşan araştırmalar mevcut olmakla birlikte, bu çalışmanın varsayımı, SYR ve ÖK arasında negatif yönlü ilişkinin olduğu ön kabulüne dayanmaktadır: düşük risk (yüksek SYR), düşük kârlılık (düşük ÖK).

- Mevduat bankalarının konsolide değerleri üzerinden, 2014-2023 döneminin ortalama yıllık yasal özkaynak tutarı ve ortalama yıllık risk ağırlıklı varlık (RAV) tutarı bulunarak, yapılan oranlama ile dönemin ortalama SYR'si hesaplanmıştır (%17,9).
- SYR'de %0,1'lik (0,001 puan) düşüş için gerekli olan risk ağırlıklı varlıklardaki artış tutarı (23,4 milyar TL) bulunmuştur.
- Dönemin ortalama net kârı, ortalama RAV'a oranlanarak 1 birimlik kâr için üstlenilen risk tutarı (33 milyon TL) elde edilmiştir.

- SYR'de %0,1'lik düşüş için gerekli olan 23,4 milyar TL'lik RAV artışının yaratacağı potansiyel dönem kârı artışı (23.420/33=700) hesaplanmıştır.
- Söz konusu kâr artışın dönem kârı ve bilanço özkaynaklarına ilavesi ile yeni ÖK (%27,6) bulunmuş, böylece daha önceden %27,5 olan dönemin ortalama ÖK'sinin %0,1 (0,001 puan) artışı görülmüştür.
- Sonuç olarak, SYR'de %0,1'lik (0,001 puan) düşüşün özkaynak kârlılığında aynı düzeyde (%0,1) artışa neden olduğu saptanmıştır. Taşınan risk (RAV) artınca SYR düşmüş, ÖK artmış ve değişim oranı aynı düzeyde gerçekleşmiştir.

Açıklanan bu akışa konu hesaplama aşağıdaki tablo üzerinden izlenebilmektedir.

Tablo 2. Mevduat Bankalarında SYR'de %0,1'lik Değişimin ÖK'ya Etkisi

Yıl / Milyon	Yasal		Net Dönem		Ortalama	
	TL	Özkaynak	RAV	SYR	Kârı	Özkaynak (Bilanço)
2014	238.149	1.520.789	15,7%	22.927	172.463	13,3%
2015	269.242	1.794.078	15,0%	23.889	199.664	12,0%
2016	305.628	2.024.154	15,1%	34.224	228.847	15,0%
2017	369.379	2.247.129	16,4%	44.158	267.349	16,5%
2018	452.079	2.671.413	16,9%	47.711	319.240	14,9%
2019	550.523	3.065.924	18,0%	40.986	370.872	11,1%
2020	668.376	3.647.489	18,3%	48.688	446.695	10,9%
2021	850.414	4.709.576	18,1%	77.608	517.304	15,0%
2022	1.512.628	7.892.120	19,2%	380.040	747.491	50,8%
2023	2.261.481	12.158.855	18,6%	526.353	1.265.125	41,6%
ORT.	747.790	4.173.153		124.658	453.505	
	ORT. SYR	17,9%		ORT. ÖK	27,5%	
	SYR'de 0,1 puanlık düşüş	17,8%			33	1 birimlik net kâr için taşınan RAV (RAV/Dönem Kârı)
	1 puan SYR düşüşü için yeni RAV	4.196.572			700	0,1 puan SYR düşüşü için artan RAV için artması beklenen dönem kârı (23.420 / 33)
	1 puan SYR düşüşü için ilave RAV	23.420			27,6%	0,1 puan SYR düşüşü sonucu artması beklenen kârla birlikte yeni ÖK (ilave kâr dönem kârına ve özkaynak tutarına eklendi: (124.658+700)/453.505+700)
	PUAN	0,001			0,001	0,1 SYR düşüşünün ÖK'da yaratması beklenen artış
	YÜZDE	0,1%			0,1%	

SYR'de %0,1 düşüşe yol açan risk ağırlıklı varlıklar (RAV) artışı ÖK'da aynı düzeyde artışa yol açmaktadır. Bu durum aynı zamanda SYR'deki artışın da, daha az risk taşınması nedeniyle, aynı oranda ÖK'da düşüşe yol açacağı şeklinde okunabilir.

Bu hesaplama mevduat bankalarının konsolide verileri kullanılarak yapıldığı için, mevduat bankalarının konsolide SYR ve nominal ÖK'ları referans alınarak, banka gruplarının sahip oldukları SYR'ler üzerinden ulaşmaları gereken nominal ÖK'lar hesaplanmış ve ilgili dönemde fiilen ulaşılan ÖK'lar ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar aşağıdaki tabloya yansıtılmıştır.

Tablo 3. Banka Gruplarının Potansiyel ÖK Hesaplaması

Ortalama	2014-2023 Ortalama		Mevduat B. Grubuna Göre		
	Nom.ÖK	SYR	SYR Farkı	Olası ÖK	Fiili Fark
Mevduat B.	20,1%	17,1%			
Yerli Özel B.	22,3%	17,9%	0,8%	19,3%	3,1%
Yabancı B.	22,1%	18,3%	1,2%	18,9%	3,2%
Kamu B.	16,5%	15,6%	-1,5%	21,6%	-5,1%
Katılım B.	21,4%	17,5%	0,4%	19,7%	1,7%

Örneğin, yerli özel bankalar grubunun SYR'si konsolide mevduat bankalarına göre 0,8 puan daha yüksektir. SYR'nin yüksek olması, yerli özel banka grubunun mevduat bankalarının ortalamasına göre daha az risk taşıdığı ve bu çalışmanın kullandığı varsayımına göre ÖK'nun da daha düşük olması gerektiğine işaret etmektedir. Bir önceki tabloda SYR'deki değişimin ÖK'da ters yönde ve aynı oranda

değişime yol açtığı gösterilmiştir. Konsolide mevduat bankaları verileri referans alındığında (%20,1'lik ÖK ve %17,1'lik SYR), 2014-2023 döneminde ulaşılan ortalama değerlere göre, yerli özel bankaların 0,8 puanlık daha yüksek SYR (%17,9) nedeniyle, aynı oranda daha düşük ÖK elde etmesi beklenebilir. Bu durumda yerli özel bankalar için beklenen ÖK, %19,3 (referans alınan %20,1'den 0,8 puanın düşülmesi) olacaktır. Ancak fiili olarak ilgili dönemde yerli özel bankaların ortalama ÖK'sı %22,3 gibi daha yüksek bir düzeyde gerçekleşmiş ve beklenen düzeyi 3,1 puan aşmıştır.

Bu durum diğer banka grupları için de dikkate alındığında, yabancı bankaların 3,2, katılım bankalarının 1,7 puan düzeyinde daha yüksek ÖK'lara ulaştıkları; kamu bankalarının ise 5,1 puan daha düşük ÖK elde ettiği belirtilebilir.

Konsolide mevduat bankası verileri referans alındığında, kamu bankalarının taşınan riske göre daha düşük kârlılık rasyosuna ulaştıkları, yerli özel ve yabancı bankaların daha verimli oldukları, katılım bankalarının ise daha düşük düzeyde de olsa yine de pozitif yönde bir sonuç elde ettikleri ifade edilebilir.

5. Sonuç

Bankalar gerçekleştirdikleri faaliyetlerin büyüklüğüne ve boyutuna bağlı olarak, hedefledikleri kârlılığa ulaşmak amacıyla farklı türden riskleri taşımakta ve yönetmektedir. Uluslararası standartlarda yer alan tanımlar bağlamında, kredi, piyasa ve operasyon gibi riskler başta olmak üzere taşınan farklı riskler bankaların sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına dâhil edilmektedir. Taşınan risk ve kârlılık arasında kurulan dengenin yönetimi banka faaliyetlerinin çekirdeğini ve merkezini oluşturmaktadır.

Türk bankacılık sektöründe yer alan mevduat bankaları (yerli özel, yabancı ve kamu banka grupları) ve katılım bankalarının 2014-2023 dönemi verilerini kullanan bu çalışmada; risk ve kârlılık arasındaki ilişkinin gösteriminde riski temsilen sermaye yeterliliği rasyosu (SYR) ve kârlılığı temsilen özkaynak kârlılığı (ÖK) kullanılmıştır. Taşıdıkları riske göre banka gruplarının ulaştıkları kârlılık düzeyleri, konsolide mevduat bankası verileri referans alınarak mukayese edilmiştir. Yapılan araştırmalarda SYR ve kârlılık arasındaki ilişkinin yönü ve gücü hakkında farklı bulgulara ulaşılmış olup, bu ilişki konjunktüre (olağan ve kriz dönemleri gibi) göre de değişebilmektedir. Ancak bu çalışmada, bankaların daha fazla kazanç sağlamak (yüksek ÖK) amacıyla daha fazla risk (düşük SYR) aldığı varsayımından hareket edilmiş, bu nedenle banka gruplarının karşılaştırılmasında SYR ve ÖK arasında ters yönlü bir ilişkinin bulunduğu ön kabulü dikkate alınmıştır. ÖK, yıla yaygın net dönem kârının, yıla yaygın ortalama özkaynaklara oranlanması suretiyle hesaplandığı için reel ÖK'nun hesaplanmasında 12 aylık ortalama TÜFE oranı kullanılmıştır.

ÖK bağlamında 2018 yılı kırılma noktası olup, 2018 yılına kadar genelde pozitif reel ÖK'ya sahip olan bankalar sonraki dönemde yüksek oranlı negatif reel ÖK'lar edinmiştir. Özellikle geleneksel olmayan ekonomi politikalarının damgasını vurduğu 2021'den itibaren reel ÖK daha da düşmüş ve negatif düzey keskin şekilde gerilemiştir. Kamu bankaları 2018 yılına kadar diğer gruplardan daha yüksek ve pozitif reel ÖK'ya ulaşırken, sonraki dönemde negatif ve diğer banka gruplarından oldukça düşük rasyolar edinmiştir. 2023 yılında yabancı bankalar ve katılım bankaları pozitif, yerli özel ve kamu bankaları negatif ÖK elde etmiştir.

Konsolide mevduat bankaları verilerine göre, 2014-2023 döneminde reel ÖK gerilerken SYR artmıştır. 2014-2023 döneminin başlangıcında %15'ler düzeyinde olan SYR sonraki yıllarda kademeli olarak %19 düzeyine kadar yükselmiş ve bu süreçte ÖK gerilemiştir. SYR'yi aynı düzeyde muhafaza eden kamu bankaları reel ÖK'da keskin bir düşüşe tanıklık etmiş; diğer banka gruplarında ise SYR yükselmiş ve kamu bankaları kadar olmasa da reel ÖK'da düşüş meydana gelmiştir. Dolayısıyla kamu bankaları aynı risk düzeyinde çok daha düşük (ve negatif) reel ÖK elde ederken, diğer gruplar taşıdıkları riski azaltmış ve daha düşük (ve negatif) reel ÖK elde etmiştir.

Değişim katsayılarına göre, ÖK'da yabancı bankaların yüksek katsayıya sahip olduğu, dolayısıyla kârlılıktaki değişkenlikte yabancı bankaların öne çıktığı, kamu ve katılım bankalarının ise daha düşük katsayılar edinerek kârlılıkta daha az değişkenliğe (daha istikrarlı) ulaştığı belirtilebilir. SYR'de ise, kamu bankalarında değişim katsayısı oldukça düşük kalırken, yerli özel bankaların en yüksek katsayıya sahip olduğu görülmüştür.

Çalışmada sunulan korelasyon katsayılarına göre; 2014-2023 döneminde bir bütün olarak mevduat bankalarında SYR ve ÖK arasında -0,91 düzeyinde yüksek ve negatif yönlü bir ilişki mevcuttur.

SYR ve ÖK arasında negatif yönlü ilişkinin bulunduğu varsayımı dikkate alınarak, 2014-2023 döneminde mevduat bankalarının konsolide ortalama değerleri üzerinden yapılan hesaplama göre, SYR'de %0,1'lik (0,001 puan) değişime yol açan risk ağırlıklı varlıklardaki (RAV) değişim, ÖK'da aynı düzeyde ve farklı yönde değişime yol açmaktadır. Bu durumda, konsolide mevduat bankaları verileri referans alındığında (%20,1'lik ÖK ve %17,1'lik SYR), 2014-2023 döneminde ulaşılan ortalama değerlere göre, yerli özel bankaların 0,8 puanlık daha yüksek SYR (%17,9) nedeniyle, aynı oranda daha düşük ÖK elde etmesi beklenirken, fiili olarak ilgili dönemde yerli özel bankaların ortalama ÖK'sı %22,3 gibi daha yüksek bir düzeyde gerçekleşmiş ve beklenen düzeyi 3,1 puan aşmıştır. Yabancı bankaların 3,2, katılım bankalarının 1,7 puan daha yüksek ÖK'lara ulaştıkları; kamu bankalarının ise 5,1 puan daha düşük ÖK elde ettiği görülmüştür.

Konsolide mevduat bankası verileri referans alındığında, kamu bankalarının taşınan riske göre daha düşük kârlılık rasyosuna ulaştıkları, yerli özel ve yabancı bankaların daha verimli oldukları, katılım bankalarının ise daha düşük düzeyde de olsa yine de pozitif yönde bir sonuç elde ettikleri ifade edilebilir.

Bankalar 2018 yılından itibaren genelde negatif reel ÖK elde etmiş, geleneksel olmayan ekonomi politikalarının istikamet çizdiği 2021 yılından itibaren ise negatif görünüm daha da bozulmuştur. Negatif reel kârlılık faaliyetlerin amacına uygun olmamakla birlikte konjonktüre bağlı olarak gelişen bir sonuç olup, bu süreçten çıkışın hızlandırılması bankalar adına önemlidir. Son dönemde geleneksel politikalara kademeli dönüşün başlatılması ve bankalara dönük düzenlemelerin aşamalı olarak olağan hale getirilmesiyle birlikte, enflasyon görünümü ve makro istikrara da bağlı olarak bankaların pozitif reel kârlılığa yaklaşması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Akkaynak, B. (2022). Sermaye Yapısı Teorileri ve Türk Bankacılık Sisteminin Sermaye Yapısı Belirleyicileri. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 22(1), 57-68.

Arzova, S.B. ve Şahin, B.Ş. (2023). Bankaların Finansal Karlılık Oranlarıyla Finansal Sağlık Göstergeleri İlişkisi: Türkiye'de Granger Nedensellik Analizi. *Maliye ve Finans Yazıları*, (119), 61-76.

BDDK. Aylık Bülten, Sermaye Yeterliliği Tablosu. <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık>

BDDK. Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim), <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis>

Çıtak, F. ve Kandil Göker, I.E. (2020). Bankacılık Sektöründe Sermaye Yeterlilik Rasyosunu Belirleyen Faktörlerin Analizi. *Business and Economics Research Journal*, 11(1), 169-185.

ECB. (2018). ECB Guide to the Internal Capital Adequacy Assessment Process (ICAAP). https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.icaap_guide_201811.en.pdf

ECB. (2016). Financial Stability Review-November 2016. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/fsr/financialstabilityreview201611.en.pdf>

Elekdag, S., Malik, S. ve Mitra, S. (2020). Breaking the Bank? A Probabilistic Assessment of Euro Area Bank Profitability. *Journal of Banking and Finance*, 120, 1-16.

Ercegovac, R., Klinac, I. ve Zdrilić, I. (2020). Bank Specific Determinants of EU Banks Profitability after 2007 Financial Crisis. *Management*, 25 (1), 89-102.

Ertuğrul Ayrancı, A. (2021). Sermaye Yeterliliğini Etkileyen Faktörlerin Panel Regresyon Yardımıyla Belirlenmesi: Mevduat Bankaları Örneği. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 5(9), 289-303.

Kartal, F. (2023). Sorunlu Kredilerdeki Değişimin Kârlılık ve Sermaye Yeterliliğine Etkisi. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 25-42.

Kartal, F. (2021). *Banka Finansal Analizi ve Risk Yönetimi*. İstanbul: Efe Akademi Yayınevi.

Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi,
International Humanities and Social Science Review (IHSSR),
Volume: 8 Issue: 1 Year: 2024

Kaya, P., Babuşcu, Ş. ve Hazar, A. (2022). Basel II Öncesi ve Sonrası Dönemde Sermaye Yeterliliğinin Türk Mevduat Bankalarının Kârlılığı Üzerindeki Etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 46-60.

Kırcı Çevik, N. ve Boran, A. (2020). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Ticaret Bankalarının Karlılığını Etkileyen İçsel Faktörler: 2005-2016 Yılları Arası Panel Veri Analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(4), 1735-1750.

Küleççi, I. ve Ayrancı, A. E. (2023). Bankaların Sermaye Yeterliliği ile Kârlılıkları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi: BİST Mevduat Bankaları Örneği. *PressAcademia Procedia*, 16(1), 16-21.

Lileikienė, A., Obi, P. ve Valackienė, A. (2021). An Examination of the Safety and Profitability of Eu and US Banks since Basel III. *Journal of Management*, 2(37), 35-44.

Medetoğlu, B. (2023). Sermaye Yeterlilik Oranı ile Finansal Rasyolar Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi ile Tespiti: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Çalışma. *EKOIST Journal of Econometrics and Statistics*, 39, 172-182.

Osborne, M., Fuertes, A.M. ve Milne, A. (2012). Capital and Profitability in Banking: Evidence from US Banks. In *3rd Emerging Scholars in Banking and Finance Conference, Cass Business School*, 1-54. https://www.city.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0013/152122/Osborne_Matthew_Capital-and-earnings-in-banking-Emerging-Scholars.pdf

Thornton, J. ve Di Tommaso, C. (2021). The Effect of Nonperforming Loans on Credit Expansion: Do Capital and Profitability Matter? Evidence from European Banks. *International Journal of Finance and Economics*, 26(3), 4822-4839.